

Warszawa, 19 stycznia 2021 r.

dr hab. Marek Świerczyński, prof. ucz.
Instytut Nauk Prawnych
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Góreckiej-Ochnio
pt. „Wpływ dematerializacji pieniądza na pojęcie świadczenia pieniężnego”
napisanej pod kierunkiem naukowym dra hab. Jacka Jastrzębskiego, prof. ucz. (jako
promotora) i dr Magdaleny Bławat (jako promotora pomocniczego)**

I. Wprowadzenie

Podstawą sporządzenia recenzji jest uchwała Stałej Komisji Doktorskiej nr 2 Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego z 16 listopada 2020 r.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zawiera się w 411 stronach i obejmuje wprowadzenie, 5 rozdziałów oraz wnioski. Bibliografię (548 pozycji literatury polskiej oraz 133 literatury zagranicznej) przedstawiono na s. 412 – 456, natomiast inne źródła, spis aktów prawnych, orzecznictwa i innych źródeł na s. 456 – 464.

Zgodnie z wymaganiami ustawowymi, stawianymi rozprawom doktorskim, powinny one stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Mając powyższe na uwadze, dokonam oceny następujących elementów rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Góreckiej-Ochnio:

- 1) znaczenie podjętej tematyki,
- 2) poprawność w sformułowaniu celów i hipotez badawczych,

- 3) metodyka badań,
- 4) struktura i treść rozprawy,
- 5) strona warsztatowa – ocena formalna.

Uprzedzając zawartą poniżej analizę rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Góreckiej-Ochnio, niniejszym wyrażam o niej pozytywną opinię, rekomendując dopuszczenie Autorki do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie nauki prawne. Rozprawa stanowi wnikliwą i wszechstronną analizę tytułowego zagadnienia. Pokazuje problem badawczy z wielu perspektyw oraz wskazuje możliwą drogę rozwiązania zdiagnozowanych problemów. Na uznanie zasługuje konsekwencja i spójność badawcza Autorki. Recenzowaną rozprawę oceniam wysoko także pod kątem stopnia jej oryginalności. Podjęta przez Doktorantkę problematyka nie była w dotychczasowym piśmiennictwie przedmiotem kompleksowego zainteresowania i opracowania.

II. Znaczenie podjętej tematyki

Temat rozprawy został trafnie dobrany. Problematyka wpływu dematerializacji pieniądza na pojęcie świadczenia pieniężnego jest istotna i aktualna, w szczególności ze względu na dynamiczny rozwój technologiczny oraz obrotu elektronicznego, dodatkowo przyspieszony pandemią COVID-19. Próba dokonania oceny z klasycznej perspektywy cywilnoprawnej zasługuje na uznanie. Podjęcie pracy badawczej w tej materii uzasadnia także dotychczasowy stan badań. Wiele kwestii pozostaje spornych. Istnieje potrzeba całościowego opracowania cywilnoprawnych zagadnień związanych z dematerializacją pieniądza i wpływem tego procesu na pojęcie świadczenia pieniężnego. Wyjaśnienia wymaga zasadność kompleksowej regulacji dematerializacji przedmiotów majątkowych w przyszłym kodeksie cywilnym. Materia, której dotyczy rozprawa jest ważna nie tylko z teoretycznego, ale i praktycznego punktu widzenia.

Do kompleksowego badania naukowego problematyki dematerializacji pieniądza konieczne było przeprowadzenie wszechstronnej analizy prawnej. W efekcie rozprawa doktorska jest wielowątkowa. Autorka, prowadząc i opisując przeprowadzone badania, miała świadomość ciężaru gatunkowego analizowanych zagadnień, czego liczne dowody znajdują się w treści pracy. Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, spełniając ustawowe wymagania dla nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Stan prawny opracowania jest aktualny. Uwzględniono również zmiany prawne stanowiące konsekwencje pandemii COVID – 19. Autorka powinna jednak wskazać we wprowadzeniu datę stanu prawnego, co jest uzasadnione dynamicznymi zmianami legislacyjnymi w obszarze płatności elektronicznych.

III. Poprawność w sformułowaniu celów i hipotez badawczych

Wprowadzenie jest kompletne ponieważ znalazło się w niej szczegółowe wyjaśnienie celów rozprawy oraz zagadnień badawczych. Głównym celem badawczym jest dokonanie analizy instytucji świadczenia pieniężnego w świetle dematerializacji pieniądza. Zasadniczym problemem badawczym jest zweryfikowanie wpływu dematerializacji pieniądza na tradycyjne instrumentarium cywilnoprawne w zakresie świadczeń pieniężnych. Do szczegółowych celów badawczych należą: 1) uporządkowanie terminologii dotyczącej pieniądza i świadczenia pieniężnego; 2) charakterystyka procesu dematerializacji pieniądza oraz wpływ dematerializacji na zasady wykonywania zobowiązań pieniężnych; 3) charakter prawny spełnienia świadczenia pieniężnego; 5) dopuszczalność ewentualnego stosowania wprost albo w drodze analogii przepisów o świadczeniach pieniężnych do innych świadczeń.

Takie przedstawienie zagadnień badawczych należy uznać za prawidłowe w kontekście tematu pracy.

Według przedstawionej przez Autorkę hipotezy badawczej dematerializacja pieniądza wpływa na pojęcie świadczenia pieniężnego przez poszerzenie jego zakresu

oraz swobody wyboru sposobu jego spełniania, jednocześnie prowadząc do zróżnicowania zasad i konstrukcji prawnej spełnienia świadczenia pieniężnego za pomocą znaków pieniężnych i zdematerializowanych postaci pieniądza. Słusznie podnosi, że proces dematerializacji pieniądza spowodował niedostosowanie terminologii oraz tradycyjnego instrumentarium cywilnoprawnego dotyczącego świadczeń pieniężnych. Zasadne jest zatem sformułowanie w tym zakresie postulatów *de lege ferenda*.

Ustalenie powyższej hipotezy pozwala wskazać myśl przewodnią pracy, kierunek rozważań i ułatwia logiczne ułożenie rozpatrywanych treści. Pod tym względem rozprawa jest wzorowa.

IV. Metodyka badań

Dla realizacji przyjętego tematu rozprawy Doktorantka zastosowała szereg właściwie dobranych metod badawczych oraz należycie uzasadniła ich dobór. W pracy wykorzystane zostały następujące metody badawcze: formalno- dogmatyczna, prawnoporównawcza oraz historyczna. W pracy pojawią się także argumenty zaczerpnięte z podejścia badawczego ekonomicznej analizy prawa.

Podstawową metodą badawczą jest metoda formalno – dogmatyczna, która zakłada badanie obowiązującego materiału normatywnego i jest właściwa do przeprowadzenia analizy przepisów prawnych oraz orzecznictwa. Rozprawa nie stanowi pracy prawnoporównawczej, ale umiejętnie wykorzystano metodę komparatystyczną do wzbogacenia argumentacji. Doktorantka wielokrotnie odwołuje się również do aspektów ekonomicznych, w tym do ekonomicznej analizy prawa.

Prowadzone badania zostały poparte analizą aktów prawa polskiego. Do tego celu została wykorzystana specjalistyczna literatura zawarta w komentarzach, opracowaniach monograficznych oraz artykułach naukowych. W rozprawie wykorzystano literaturę związaną nie tylko bezpośrednio z jej przedmiotem. Wskazuje to na wszechstronność podjętych badań. Warsztatem badawczym objęto

także właściwie dobrane orzecznictwo sądowe, co zasługuje na pochwałę. Jest to warsztat bogaty i różnorodny. Krytyczna analiza literatury oraz orzecznictwa daje silne podstawy do prowadzonej analizy i jest dowodem kompetencji oraz erudycji Doktorantki.

V. Struktura i treść rozprawy

Struktura rozprawy jest poprawna i zgodna z przyjętą koncepcją badawczą.

Walorem planu pracy jest spójna wewnętrzna struktura każdego z rozdziałów. Układ treści poszczególnych części pracy jest logiczny i tworzy sekwencje ściśle powiązane. Dowodzi to przemyślanej konstrukcji pracy. Odzwierciedla rozeznanie Autorki w całości badanego obszaru prawnego związanego z dematerializacją pieniądza.

Dobrym zabiegiem jest zakończenie przejrzystym podsumowaniem nie tylko każdego rozdziału, ale również poszczególnych jednostek redakcyjnych. Ułatwia to ustalenie głównych przemyśleń oraz wniosków Autorki.

Autorka pisze umiejętnie i ciekawie. Wykazuje się erudycją oraz szeroką perspektywą naukową. Doskonale korzysta ze źródeł. Lektura pracy sprawa przyjemność.

Rozprawę rozpoczynają rozważania zawarte w pierwszym rozdziale dotyczące zarysu historii pieniądza oraz jego ekonomicznego i socjologicznego ujęcia, co służy ukazaniu uwarunkowań procesu dematerializacji pieniądza oraz zobrazowaniu relacji między ekonomicznym, socjologicznym a prawnym pojęciem pieniądza. Stanowi to zrozumiałe wprowadzenie do problematyki dematerializacji pieniądza.

W drugim rozdziale Autorka przedstawia uwagi terminologiczne dotyczące prawnego pojęcia pieniądza i jego istoty. Autorka trafnie wskazuje, że pojęcia wartości, jednostki pieniężnej, znaku pieniężnego, sumy pieniężnej, środka płatniczego, instrumentu płatniczego i prawnego środka płatniczego, środków

pieniężnych oraz waluty są często używane w sposób błędny. Należy uzasadnić twierdzenie, że wobec dematerializacji pieniądza głównej roli nie odgrywa znak pieniężny, lecz istotą pojęcia pieniądza jest jednostka pieniężna, która umożliwia sprawowanie przez pieniądz funkcji środka zapłaty (umarzania zobowiązań pieniężnych) oraz miernika wartości.

Autorka nie tylko szczegółowo przedstawia sformułowane dotychczas w polskiej doktrynie i orzecznictwie definicje pieniądza, ale poddaje je twórczej krytyce. Sformułuje również starannie przemyślaną definicję pieniądza, w świetle której pieniądzem jest dobro niematerialne stanowiące normatywnie określone jednostki pieniężne, wypełniające na podstawie przepisów prawa funkcję środka wymiany i umarzania zobowiązań, stanowiące jednocześnie miarę wartości, występujące w obrocie cywilnoprawnym w postaci ucieleśnionej w znakach pieniężnych stanowiących na mocy prawa nośnik jednostek pieniężnych albo w postaci zdematerializowanej, tj. oderwanej od znaków pieniężnych. Trudno podnieść zastrzeżenia wobec zaproponowanej definicji. Zgodzić się należy również z potrzebą przyjęcia zmodernizowanej państwowej teorii pieniądza.

Dwa pierwsze rozdziały stanowią wprowadzenie do zasadniczej tematyki pracy związanej z dematerializacją pieniądza, jednak i w nich Autorka wnosi nowy ładunek do doktryny prawa cywilnego. Jest to rzadkość w przypadku prac doktorskich ponieważ zazwyczaj ich pierwsze rozdziały sprowadzają się do przedstawienia aktualnego stanu nauki oraz wprowadzenia do tematyki będącej głównym przedmiotem rozprawy. Na pochwałę zasługuje to, że Autorka przyjęła odmienne, bardziej twórcze podejście.

W trzecim rozdziale omówione zostały występujące w obrocie postacie pieniądza oraz doktrynalne klasyfikacje pieniądza. Powyższe rozważania doprowadziły do określenia cywilnoprawnego charakteru pieniądza w kontekście jego dematerializacji.

W pełni zgadzam się z tezą Autorki, że pieniądz elektroniczny, zaliczany często do pieniądza bezgotówkowego, stanowi jedynie jego surogat i pełni funkcję legitymacyjną oraz obiegową, symbolizując prawo do wykupu środków pieniężnych od wydawcy pieniądza elektronicznego. Uwagi porządkujące Autorki w tej materii mają duże znaczenie, zarówno naukowe, jak i praktyczne, zważywszy na zamieszanie terminologiczne i występujące często błędne wyobrażenia co do istoty pieniądza elektronicznego. Z pokorą przyjmuję uzasadnioną krytykę niektórych moich twierdzeń zawartych w publikacjach dotyczących pieniądza elektronicznego. Oceny wyrażone przez Autorkę w odniesieniu do pieniądza elektronicznego są twórcze i oryginalne.

Za wartościową oraz interesującą w świetle postępu technologicznego należy również uznać analizę poświęconą wirtualnym walutom. Przydatne jest tu szerokie przytoczenie poglądów doktryny zagranicznej. Uważam, że prawne uregulowanie kryptowalut jest nieuniknione, tym samym ostrożne podejście przyjęte przez Autorkę co do ich kwalifikacji prawnej jest uzasadnione.

W połowie rozdziału rozpoczynają się zasadnicze rozważania Autorki poświęcone dematerializacji pieniądza. Charakteryzują się wysokim poziomem merytorycznym oraz pełnym przyswojeniem dorobku doktryny w tym zakresie.

Uważam jednak, że uzasadniana przez Autorkę dematerializacją pieniądza i zasadniczą rolą jednostki pieniężnej teza o konieczności zrewidowania koncepcji dotyczących charakteru prawnego pieniądza i ustalenia *de lege lata* prawa do jednostki pieniężnej ucieleśnionej w znaku pieniężnym, jak i oderwanej od niego jest dyskusyjna. Autorka twierdzi, że istnieje prawo bezpośrednie polegające na możliwości korzystania z danego dobra, tj. jednostki pieniężnej jako środka płatniczego czy też środka tezauryzacji, jak i do rozporządzania nią.

Takiej wykładni sprzeciwia się zasada numerus clausus praw bezwzględnych. Nie jest dla mnie w pełni zrozumiała przedstawiona przez Autorkę koncepcja quasi – własności pieniądza zdematerializowanego, ani jej praktycznej użyteczności. Nie widzę uzasadnienia dla tworzenia nowego rodzaju prawa podmiotowego. Uważam,

że koncepcja ta sprowadza się do stworzenia nowego prawa bezwzględnie na dobrach niematerialnych (własności intelektualnej). Jak jednak zauważyła sama Autorka jednostka pieniężna nie spełnia cech dobra niematerialnego.

Nie ulega jednak wątpliwości, że zaproponowana koncepcja poszerza dyskurs naukowy dotyczący istoty pieniądza i stanowi rzeczywistą wartość dla nauki prawa cywilnego. Autorka uzasadnia ją starannie i szczegółowo.

W czwartym rozdziale przedstawiono definicję świadczenia pieniężnego oraz relacji pojęcia świadczenia pieniężnego do pojęcia zapłaty. Uwagę zwraca wykorzystanie przez Autorkę argumentów ekonomicznej analizy prawa, jak również odniesienie się do akademickiego projektu nowego kodeksu cywilnego oraz rozwiązań przewidzianych w takich opracowaniach, jak PECL, PICC, CESL czy DCFR. Z uznaniem odnoszę się do należyte przedstawionego uzasadnienia stanowiska o możliwości uznania świadczenia z wykorzystaniem pieniądza elektronicznego za świadczenie pieniężne oraz odmowy takiej kwalifikacji w przypadku kryptowalut. Rozróżnienie przez Autorkę świadczenia pieniężnego i zapłaty jest przekonujące. W rozdziale tym zostały przedstawione – również w kontekście dematerializacji pieniądza - zasady spełniania świadczeń pieniężnych, w tym sposoby, moment i miejsce spełnienia świadczenia pieniężnego, a także kwestie dotyczące niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania pieniężnego. Wywody te są poprawne i w pełni wykorzystują dorobek doktryny oraz orzecznicy. Autorka przedstawiła także oryginalne stanowisko w zakresie ewentualnej możliwości kwalifikacji nowoczesnych sposobów zapłaty jako świadczenia pieniężnego i problematyki odpowiedniego stosowania przepisów o świadczeniach pieniężnych. Za interesujące uważam rozważania poświęcone automatyzacji spełniania świadczenia pieniężnego oraz *smart contracts*. Przedstawiono kreatywną interpretację przepisów, która służy ułatwieniu obrotu. Treść rozdziału udowadnia tezę badawczą o istotnym wpływie dematerializacji pieniądza na pojęcie świadczenia pieniężnego oraz zasad jego spełniania.

Piąty rozdział dotyczy charakteru prawnego spełnienia świadczenia pieniężnego. Rozważania w tym przedmiocie obejmują prezentację teorii określających charakter spełnienia świadczenia i analizę charakteru prawnego spełnienia świadczenia pieniężnego, w tym świadczenia spełnianego za pomocą zdematerializowanych postaci pieniądza, w szczególności w kontekście postępującej automatyzacji obrotu. Rozważania Autorki mają istotne znaczenie praktyczne. Uwzględniono stanowiska przyjmowane w obcych systemach prawnych. Część komparatystyczna mogłaby jednak zostać bardziej rozbudowana.

Odmienne niż Autorka stoję na stanowisku uznającym spełnienie świadczenia pieniężnego za czynność prawną, z obecnym zawsze czynnikiem woli w postaci zamiaru spełnienia świadczenia. Oznacza to, że w braku takiej woli do spełnienia świadczenia nie dojdzie. Okoliczności tej nie zmienia zmniejszenie czynnika woli przy świadczeniach bezgotówkowych. Nadal bowiem element woli tam występuje, także w przypadku automatyzacji (płatności zbliżeniowe oraz masowe). Jest w nich bowiem konsekwencją świadomego wyboru takiej metody płatności. Przyjęcie odmiennej kwalifikacji prawnej implikuje wyłączenie stosowania przepisów o wadach oświadczenia woli, co uważam za niepożądane. Jest to także pogląd utrwalony w orzecznictwie, co zauważa sama Autorka.

Jak już wcześniej wskazałem, trudno jest mi też zgodzić się z przedstawioną konstrukcją prawa do jednostek pieniężnych, które w przypadku pieniądza materialnego byłoby ściśle związane z prawem własności znaków pieniężnych, a w przypadku zdematerializowanych postaci pieniądza quasi – własność (prawo podobne do własności) oraz implikacji tej teorii na spełnienie świadczenia pieniężnego (przeniesienie posiadania). Trzeba jednak podkreślić, że Autorka przedstawia bardzo rozbudowaną argumentację na poparcie swoich poglądów.

W ostatniej części pracy dokonano podsumowania konsekwencji dematerializacji pieniądza w obrocie cywilnoprawnym. Zawarto tu także postulaty *de lege ferenda*. Wnioski Autorki zostały ujęte w syntetyczne i zrozumiałe

podsumowanie badań. Stanowią kompletną i zamkniętą całość. Przedstawione w niej refleksje końcowe płynące z przeprowadzonej analizy, zostały opatrzone stosownym komentarzem Autorki.

Szkoda, że w postulatach *de lege ferenda* Autorka nie zaproponowała definicji jednostki pieniężnej. Jak już wcześniej wskazałem nie jestem również przekonany, co do użyteczności zaproponowanej normy, że do jednostek pieniężnych w postaci zdematerializowanej stosuje się odpowiednio przepisy o znakach pieniężnych i o własności. Nie rozwiąże to doktrynalnych problemów w zakresie konstrukcji prawnej zapłaty bezgotówkowej, a wręcz może je nasilić. Nie zgadzam się też z wnioskiem Autorki o braku potrzeby wprowadzenia definicji legalnej pieniądza. Jest to działanie pożądane w przyszłym kodeksie cywilnym, właśnie z uwagi na postępujący proces jego dematerializacji.

Powyższe zastrzeżenia nie zmieniają ogólnej, bardzo pozytywnej oceny przedłożonej rozprawy. Zachęca do polemiki i dyskusji, co również stanowi o jej wartości i znacznym wkładzie do nauki prawa cywilnego. Autorka dokonała w niej starannej i wszechstronnej analizy w obrębie poruszanych zagadnień badawczych dotyczących wpływu dematerializacji pieniądza na pojęcie świadczenia pieniężnego.

Do niewątpliwych zalet pracy należy także zaliczyć brak niepotrzebnego eksponowania kwestii technicznych (informatycznych). Zagadnienia te uwzględniono jedynie w niezbędnym zakresie, z pominięciem specjalistycznych wywodów, co Autorka należycie uzasadnia. Jej uwaga jest skupiona na analizie regulacji prawnej i nie ulega rozproszeniu na tzw. nowinki techniczne. Przedstawiane przykłady, np. dotyczące kryptowaluty mają zawsze bezpośrednie uzasadnienie dla prowadzonego toku analizy prawnej.

Rozprawę uważam za bardzo wartościową oraz wnoszącą wkład w rozwój nauk prawnych. Na pochwałę zasługują szczegółowe rozwiązania koncepcyjne zaproponowane przez Autorkę, jak również odwaga w prezentowaniu własnych poglądów i ocen.

VI. Strona warsztatowa – ocena formalna

Strona warsztatowa recenzowanej rozprawy doktorskiej zasługuje na pozytywną ocenę. Została napisana bardzo dobrym językiem. Prowadzone wywody są przejrzyste i zrozumiałe dla czytelnika. Styl pisania nie stwarza trudności w ustaleniu, czyje wypowiedzi są cytowane, relacjonowane bądź komentowane. Tam gdzie Doktorantka decyduje się na własną relację i krytyczne odniesienie do poglądów wyrażonych w doktrynie oraz orzecznictwie, język tej relacji jest precyzyjny. Warstwa edycyjna pracy jest bardzo dobra, co również dowodzi opanowania przez Autorkę warsztatu badacza prawa.

VII. Wnioski

Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Góreckiej-Ochnio stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu naukowego. Zasługuje na bardzo pozytywną ocenę, zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej.

Doktorantka wykazała się właściwym przyswojeniem dorobku doktryny oraz orzecznictwa z zakresu objętego przedmiotem rozprawy. Dowiodła zdolności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Umiejętnie przeprowadziła dyskusję naukową i zrealizowała przyjęte zadania badawcze.

Z recenzowanej rozprawy wynika wysoki poziom wiedzy prawniczej Doktorantki, erudycja prawnicza i umiejętność łączenia wniosków wypływających z praktycznych (empirycznych) doświadczeń zawodowych z dobrym warsztatem naukowym.

Wyczerpuje to wymagania ustawowe. Mając na uwadze przyjęte kryteria oceny, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Katarzyny Góreckiej-Ochnio pt. *„Wpływ dematerializacji pieniądza na pojęcie świadczenia pieniężnego”* w pełni odpowiada warunkom stawianym tego typu opracowaniom.

Wnoszę o dopuszczenie do publicznej obrony.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Marek Świerczyński'.

dr hab. Marek Świerczyński, prof. ucz.